

REMÉNYSÉG

Major Nándor

I.

Szépen berendezett klubhelyiség, de alig lézengenek benne: tavaszi kora délután álmos hangulata. Az egyik asztalnál két harminc év körüli, magas, nyúlánk értelmiségi. Emil vastag, fekete keretes szemüveget visel, külseje és fellépése megnyerő, nagystilűen egyszerű. Van benne valami a hatvanas évek fiúeszményéből: a technika korszakának gyermeke, vállalkozó szellemű, magabiztos, beszédes. Rudi, a másik ugyancsak szemrevaló, de hallgatagabb, töprengőbb, tanácstalanabb. Mégis az az érzésünk, hogy mindkét fiatalember épp az ellenkezője annak, aminek látszik: Emil határozatlan, Rudi tette kész; Emil csak azt hiszi, hogy tudja, mit akar, azért is bizonykodik folyton, Rudi viszont azt teszi, amit hisz, s mérlegelő, kritikus kétely munkál benne. Fesztelenségük meghitt barátságukból fakad.

Emil: Így ahogy áll, tulajdonképpen nevetséges játék ez a demokrácia: kilenc ember ül a kinevezési bizottságban, s az, hogy engem vagy pedig krákogó barátunkat nevezik ki igazgatónak, kizárólag azon múlik, hányan képesek megítélni közülük, mit nyújthatok én és mit ő, vagy azon, hányan maradnak távol az ülésről azok közül, akik szegről-végről összeszedett benyomások és felbecsülések alapján rám vagy őrá szavaznának, vagy azon, hogy milyen ennek a bizottságnak az összetétele az idén, s milyen lenne jövőre, ha esetleg akkor kerülne döntésre az ügy. Közben mindez halálosan egyszerű: ha csakugyan eredményesebben vezethetném az új gyárat, mint ő — s ezt szerénytelenség nélkül feltételezhetem —, akkor mindent el kellene követnem, hogy véletlenül se őrá essen.

a választás. Mi persze mélyen megvetjük azokat a vén cselszövőket, akik hajdanában — példának okáért — jóképű nőket béreltek fel, hogy egy-egy díszes bizottsági tagnak — hisz mindig voltak különféle bizottságok — épp egy-egy fontos döntés időpontjában adjanak sokat ígérő találgatást, s mivel nem jelentek meg az ülésen, a csonka bizottság értelmes döntést hozhatott.

R u d i (*nevetve*): Megkergültél, fiú! Képes volnál beszervezni a lányainkat, ugye, különféle fortélyokra kioktatni őket, cselezésre, kitérő hadmozdulatokra, ugye, s tán még titkárnői állást is ígérnél nekik?!

E m i l (*mosolyogva, felvont szemöldökkel, komolyan*): Halálosan komolyan beszélek! Végtére is megkérdezlek: meg vagy-e győződve róla, hogy rátermettebb vagyok arra a posztra krákogó barátunknál?

R u d i (*kissé kelletlenül, hitetlenkedve*): Ez csak világos. És azt hiszem, ezzel nagyjából mindenki tisztában van. De az efféle kétes műveleteidet semmiképpen sem találnám helyénvalónak. Végtére is: ugyan miért kellene ráerőszakolnod magad a társaságra?

E m i l: Csak nincsenek illúzióid? Javíthatatlan álmodozó vagy! Hiszen így az egész világ ki van szolgáltatva a jó szerencsének!

R u d i: Ugyan, ugyan, neked igazán nem kell bizonygatnom, mire jutunk az akarnokokkal, akármilyenek is legyenek. Nem hinném, hogy ilyesmit bármivel is igazolni lehet... Na, csakugyan indulhatnánk már haza. Aludj egyet, pihend ki magad, igazán kimerültnek látszol.

E m i l (*a kijárat felé mentében*): Tudniillik van egy készülőfélben levő tanulmányom az ilyen szervek legitimitásáról, s egy kész elemzésem több évi munkájukról. Volna min ámuldoznod, ha látnád, micsoda primitív munkamódszerrel dolgoznak. Egyszer sem fordult még elő, hogy például a pályázók addigi tevékenységének megítélésére tudományos értékelést készítették volna. Érted? El fogsz ájulni: kész tanulmányom van arról, hogyan alakult a három utóbbi évben annak a gyárnak az ügye, ahol krákogó barátunk most is igazgató. Kíváncsi vagyok, milyen képet vágnának az emberek, ha ezt a munkát közzétenném, vagy ha egyszerűen eljuttatnám a tisztelt kinevező bizottsághoz?! Persze minősíthetetlen alattomoságnak nyilvánítanák, ki tudja, miféle hülye erkölcs vagy jó ízlés nevében! Holmi agyalágyult elképzeléseket alkottunk magunknak bizonyos tiszta kezekről, mintha valamikor is sikerült volna bárkinek is tennie valamit ezért a nyavalyás világért, anélkül, hogy be ne piszkolta volna nagyra becsült kezét!

R u d i (*miközben a klub szélesre tárt kapujában állnak, a tavaszi napsütésben, alattuk öt széles lépcsőfok*): Jó, jó, majd beszélgetünk még erről... Csak előbb aludd ki jól magad! Az egyik jobbra, a másik balra indul.) Fiú, el ne feledd, estére találkozunk!

Emil furcsamód kihalt nagyvárosi utcákon megy végig, s midőn befordul egy villasorba, máris hazaérkezik. Átmegy a tágas verandán, a következő jelenetek színterén, végül belép a nappaliba, amelyben

az utolsó előtti jelenet játszódik majd, s melynek ablaka a verandára nyílik. Leveti kabátját, cipőjét, így, felöltözve a fekhelyre dől, könnyű gyapjútakarót húz magára, s mintha máris aludna.

2.

A veranda. Balra fűzfavesszőből fonott asztal, karosszék, a mélyben tágas, nyitott szobaablak, jobbra ajtó, előtte hintaszék. Albert, az apa az asztalnál ül, körülötte ötletes kis szerszámok. Szórakozottan barkácsol, játékszert készít, ördögmalmot, egyelőre azonban csak a vázát és a drótokat látni. Fehér ingben, nyakkendőben, ünnepi hangulatban dolgozik, kabátja mögötte, az állófogason. Ötvenes lehet, vállas, zömök, erősen kopaszodó. Mozgása nyomban elárulja a kétkezi munkást; mozdulatai harmonikusak, de nincs bennük semmi tétovázás; e határozottságból s a szerszámok kézhez álló kezeléséből rögtön látjuk, hogy nem tisztviselő áll előttünk. E határozottság nem sejteti, hogy a családban alig van becsülete. Ő ezt nem veszi észre, még ha durva megnyilatkozások árulkodnak is róla. Nyilván úgy véli, hogy tekintélye — becsületessége miatt — családtagjainak forrófejű kifakadásai ellenére is rendíthetetlen. Afféle jó embernek látszik, aki azt képzei, kötelessége széles vállaira venni az egész család gondját és felelősségét, s nem veszi észre, hogy ezzel mindenkinek terhére van. Ha megfosztanak a család gondjától, aligha tudna mit kezdeni életerejével. Nem hagyja hát magát, küzd a gondért. Látszólag magába merülten foglalatoskodik, időnként azonban az ablakra pillant. Várja, hogy fia, ha felébred, kidugja a fejét. A fiú csakugyan hamarosan az ablakba könyököl, álmosan, jóindulatú fölénnyel szemléli apja családias, évek óta lemosolygott pizsmogását.

Albert: No, lám csak! Már azt hittem, reggelig fel sem ébredsz. Adhatnál egy kicsit az apádnak is az aluszókádból.

Emil: Még majd be kell látnom, hogy mégiscsak van némi igazság azokban a ti ősdi életbölcseseitekben. Példának okáért: aki megterheli a gyomrát, rosszat álmodik.

Albert: Ebből te persze oda lyukadsz ki, hogy az ember olyan nőt vegyen feleségül, aki rosszul főz. A fogyatékoság úgy erénnyé szépül. (Megnyerő szándékkal hangot vált.) Rosszul aludtál?

Emil (bólintva): Mit csinálsz?

Albert: Ördögmalmot. Emlékszel, milyen nagyon szeretted gyerekkorodban körhintázni? Egyszer még pénzt is csentél, hogy egész délután foroghass rajta. Tűvé tettük érted a várost, közben vihar is volt, s késő éjjel értünk haza elkeseredetten, te meg az igazak álmát aludtad már. Bemásztál az ablakon, ugye, betyár, vadd be végre, s másnap csak áltattál bennünket, hogy hiszen egész idő alatt a kertben játszottál.

Emil: Kinek készíted?

Albert: Mit tudom én. Talán az unokámnak, ha majd lesz. Elfér a házban.

Emil: Még a passzióid is mind csupa haszon és célszerűség! Ördög-malmot készít az unokájának, pedig a fia még meg sem nősült! Horgászik, és mit ád isten, mindig kifogja a vacsorához való halat! Az ám, az előbb a halak riasztottak fel álmomból. Annyi volt a hal, hogy szakadozott tőle a háló. *(Gúnyosan.)* Látod, én be sem érem horoggal, nekem mindjárt háló kell!

Albert: A sok hal jó termést jelent, veheted úgy is, hogy bőséget. *(Óvatosan a fiára pislant.)* És lesz is bőség, ha az apádra bízod a dolgokat; hagyd te a nagy gondokat... *(bizonytalanul legyint, a kifejezéssel küzd)* látod, téged már az álombeli jeladás is megriasztott.

Emil *nem válaszol, mozdulatlan marad, csak az ajka perdül fel kissé.*

Albert: Vagy talán csupa gyomhal akadt a hálóba?

Emil: Persze, szerinted a sikert vagy csapást az dönti el, hogy gyomhal vagy nemes hal, vagy hogy sok van-e belőle vagy kevés, az aztán igazán nem eshet meg veled, hogy egy-két óra múlva, ha majd beesteledik, az égre nézel, s felrémlik, hogy talán csillaghálóban vergődünk mindannyian, mint partra vont halak, vergődésünkkel egymást sebezük meg, öldöklünk és csatázunk, noha nem látjuk, miért. Amíg az előbb balga gyerekcsinyekről, jeladásokról meg bőségről fecsegtél nekem, az a költő járt az eszemben — igen, ahogy te mondanád: mihaszna költő —, aki, lám, efféle halászatról ír, s meg kell pukkadnom, ha erre gondolok: épp az a passziód, hogy ebben a csillaghálóban nyájas lelki nyugalommal horgászni jársz. Az életemet adnám érte, ha megérném, hogy rájössz, mindannyiunk sorsa ez lehet — várj csak, azt hiszem, jól idézem: „Roppant hálóban hanyódnak — s éjfélkor talán — étek leszünk egy hatalmas — halász asztalán.”*

Albert *(rosszul palástolt felindulással):* Mondd csak el ezt is azoknak a politikusoknak, roppant kíváncsi vagyok, mit szólnak hozzá! Őket persze nem ilyen gyönyörűségekkel traktárod!

Emil: Nagyon tévedsz. Elmondom ugyanezt nekik is, csupán megfelelő terminológiát választok. *(Azzal a szándékkal, hogy apját kihozza a sodrából.)* Ami pedig az álomat illeti: ketten voltunk nagy halászok, vonszoltuk a ropogó hálót, majd leszakadt a kezem tőle, s egyszer csak kóvályogni kezdett a fejem, magam elé néztem, hát látom, pőrén állok; ha van hozzá fantáziád, képzeld el: testemet pikkelyek verik ki, kezem elhervad, s ott lógnak máris a levegőben, uszonyommal fennakadva a hálón — láttál-e már hálóból kiesni készülő halat, amelyet fürge kezek visszapenderítenek? — társam, az egyedül maradt nagy halász egykedvűen vetett a többi közé, nem ismert fel, hiába tátogtam, hang nem jött a számra!

Albert *(kezében megakad a munka, felvillanyozva néz fiára):* Azt mondod, a mási ké lett a teli háló, nem a tiéd? Na, hála istennek! Nem is való neked az az állás!

*Pilinszky János: Halak a hálóban. *Rekviem*, Magvető, Bp. 1964.

Emil (dühösen): Nem, én azt mondom, hogy a hálóban találkoztam veled! Még csak nem is hánykódtál; téged megsebeztek, de te senkit; isteni volt a hősiességed, de senki sem tudta, hogy csak azért hősködsz, mert fogalmad sincs, miről van szó.

Albert: Hahahaha! Hát akkor ez csakugyan jó jelandás!

Az egyre hevesebb szóváltásra az ajtóban megjelenik Klára, az anya. Ötvenen aluli, azok közül a kívánatos, sudár nők közül való, akik felett nehezen múlik az idő. Egész megjelenésében van valami titokzatosság és egyszerű kecsesség. Látni, hogy derűs és játékos kedve megvédi az élet zökkenőtől: könnyen túlteszi magát a gondon, s még ha a legközvetlenebbül érintették is a sok éves családi csetepaték, legfeljebb folyton élénk kíváncsiságát bolygatták, de őt nem kerítették hatalmukba. Férjét afféle méltányolandó csodabogárként kezeli, fiával cinkosan szót ért. Semmi sincs benne az anya terhes ragaszkodásából, noha a látszat néha ellene szól. Mulattatja, hogy fia alighanem valami túlzottan érzéki nőt lát benne, s megannyi apró kedveskedéssel igyekszik pótolni azt, amit — nyilván úgy véli — száraz lelkű apjától nem kap meg.

Albert (folytatja): Fogalmad sincs, mennyire megnyugtató, ha lemondanál erről a te kalandos vállalkozásodról. Jöjjön már meg az eszed, és beszéljünk végre értelmesen. Miért nem lehetnének meg ezután is úgy, mint eddig? Volt valami bajod? Vagy gondod? Hiányzott valamid?

Emil: Ilyet még nem láttam: ujjong, mert úgy véli, hogy a fia kudarcot vallott! Földbe veri az orrát, és azt hiszi, fent jár már az egekben, holott csak felhőkbe ütközött. Hát nem maradhatok örökké itt, az árnyékodban! Ezt a bogarat aztán kiverheted a fejedből! *(Indulatosan becsukja az ablakot, s belülről lehúzza a vászonrolót.)*

Klára (az asztalhoz indul): Éppen színházba kívánkoztam már; nagyszerűek voltak! Csak egy kicsit túl nyersen neveltél. *(Félre rakja férje szerszámain, Albert sietve keres helyet számukra a harmadik széken; Klára kártyát vesz elő és pasziánszozik.)* Csodálatos, hogy mennyire nincs érzéked a helyzetekhez. Nem játszanál velem egyet? *(Választ sem vár, tudja, hogy elutasító lesz.)* Mi volna, ha egyszer sutba vágnád minden megfontoltságodat? Az a bajod, hogy mindent előre kiszámítasz, s mikor aztán nem úgy esik a dolog, ahogy kitervezted, minden igyekezeted sutaságba fullad.

Albert: Sokra is vinnénk, ha mindannyiunknak csak a saját kedvtelésén járna az esze.

Klára: Nem rossz ötlet, Albert, meg is próbálhatnánk. Hadd lássuk, csakugyan, mire visszük! Azt hiszem, még neked is menne, ha egy kicsit erőt vennél magadon. Ha egyszer ördögmalom helyett például homokórát csinálnál, és elég soká ülnél tétlenül, egyre csak nézdegélve a pergő szemcséket. Értesz, Albert?

Albert (*mintha valami szöveget ütött volna a fejébe*): Látod, nekem is már napok óta ilyesmi motoszkál a fejemben: építhetnénk egy kis kényelmes házikót kettőnknek a hegyekben, te úgyis mindig élvezted a szabad levegőt, a barangolást az erdőben; én is jól kipihenném magam abban a nagy csendben, kocsin járnék be dolgozni, ezt a házat meg átadnánk a fiataloknak.

Klára: Óriási! Csakugyan képtelen vagy megtagadni magadat! Fogadni mernék, hogy a mai eset után többé nem mersz horgászni járni, de máris találtál újabb passziót: már látlak is, amint madár-
etetőket raksz szanaszét az erdőben, felkutatód a környék összes fészkeit, tudod, melyikben mikor kelnek ki a fiókák, s elkeseredsz, mert mit tudom én, melyik fa odvából elköltöztek a mókusok. Engem kitelepíteni a világ végére, a fiadat megvesztegetni ezzel a házzal, úgy hátha megpuhul, angyali! Jó az ötlet, Albert, de mi itt maradunk, amoda meg csak ki-kiugrunk, ha kedvünk szottyán rá.

Albert: Nézd, Klára, elvégre a saját gyerekének igazán tartozik valamivel az ember. Emilnek pedig az válik leginkább hasznára, ha megnősül s megnyugszik; azt hiszem, Irén érteni fogja majd a dolgát.

Klára: Annyiszor mondtad már, hogy úgy érzem, számodra fontosabb ez a házasság, mint Emil számára.

Albert: Ugyan miféle célozgatás ez már megint?! Hiszen magad is látod őket! Emil már mozdulni sem tud Irén nélkül.

Klára: Sok mindenhez nem értesz, Albert, és sok mindent sohasem fogsz már megérteni. (*Tűnődve.*) Egész életemben hagytam, hadd fussanak csak el a dolgok felettünk, ezt nevezted te könnyelműségnek, én meg a derűs élet fedezetét láttam benne. Fogadni mernék, ősszel te odaugornál a falevélhez, hogy ameddig csak lehet, megakadályozd, le ne hulljon, én viszont csak állnék és várnám, mikor hullik le, hogy imbolygó esésében is gyönyörködhessek. De most az egyszer, ha egy módom lesz rá, megakadályozom ezt a házasságot.

Albert (*elhűlve*): Mi ütött beléd?!

Klára (*természetesen*): Az égvilágon semmi.

Albert: Klára, a könnyelműség egy bizonyos ponton felelőtlen-ségbe, súlyos vétségbe hajlik!

Klára: Te csak tudod, igaz-e? De hadd vegyem elejét nevezetes szóáradatodnak: csodálkozni fogsz, de a fiad nem szereti Irént.

Albert: Ezt meg honnan veszed?

Klára: Ő maga mondta.

Albert (*nevetve*): Képtelenség! Ez már megint holmi hetvenkedés!

Klára: Nagyon tévedsz, Albert! Lehet, hogy azért van ez, mert az a lány nemcsak okos, hanem ízig-vérig lány is csakugyan, elég csak egyszer végignézni rajta. A fiad pedig alighanem sokkal inkább rád ütött, mint gondolnád: nem kell ugyan folyton beugrasztani az árba, önnönmagát hajszolja bele, de látni való: sehogy sem tud betelni vele: fölmelegedni, ha úgy akarod. Teher előtte, teher utána.

Albert (*töprengve sétálgat*): Nem értem; valamit nem értek. Játsszani a tűzzel! Mi hajtja Emilt ebbe a fenekedő játékba? Egyszer azt mondta nekem valaki: az ember megtanult tüzet gyújtani, és ezzel kiemelkedett az állatvilágból — de a tűz, a játék a tűzzel csupán azt vonzhatja szenvedélyesen, akihez még túl közel van az állat. Négykézláb, s nem egyenesen jár.

Klára: Kérlek, jöjj ide. Ülj ide mellém. (*Magyarázna, de nem tudja, hol kezdje. Albert állva marad.*) Nézd csak — túlzásba viszed ezt a töprengést — ha többször belefeledkeznél valami céltalan időtöltésbe — talán valamit meg is magyarázhatnék...

Albert (*hirtelen lendülettel előkotorja az asztal alsó lapjáról az újságot, és egy cikkre mutat*): Tessék, olvasd, ezt írják a fiad könyvéről: „Legnagyobb értéke, amellet hogy az üzemi szociológia legismertebb elméleteinek páratlanul éles elméjű bírálatát nyújtja, a tudományág új megalapozásában, kiváltképpen az üzemek strukturális változásainak rendkívül eredeti elméleti fejtegetéseiben, valamint a saját gyakorlatunkból vett bő dokumentációs anyag gyümölcsöző felhasználásában van.”

Klára: Nézd csak, hiszen egy árva szót se szóltatok erről a kedvező kritikáról!

Albert: Tessék, itt a fiam műve! Lehet-e nagyobb öröme, büszkesége egy apának? És mégse tudok örülni. Miért nem készül egy ilyen ember egyetemi tanárnak? Miért nem megy tudományos intézetbe? Kapva kapnának rajta.

Klára: Miért nem mondd meg kereken, Albert, hogy mi bánt? Napok óta látom, hogy valami miatt gyötrődsz.

Albert: Semmi bajom. Az égvilágon semmi.

Klára: Félted a fiad, hogy elgáncsolják vagy a nyakát szegi? Hadd szegje. A tudományhoz még aztán is hozzáláthat.

Albert: Van fogalmad róla, hogy mit művel ez a gyerek? Ugyanarra az állásra pályázik, amelyikre az én igazgatóm, és közben...

Klára (*közbeugr*): Ja, vagy úgy, hát rólad van szó?

Albert (*indulatosan*): Az még csak hagyján, ha rólam volna szó, bár nem tudom, rendjén van-e, hogy a fiú okvetlenül az apja tetemén lépjen előre, s minden más megoldást elvessen. Az utóbbi hetekben azonban olyan mendemondák keringenek, hogy az igazgatónk tönkreteszi a vállalatot, s az ég tudná, micsoda kétes dolgoktól búzlik az ügyvezetése — ne is részletezzem. Azt kérdem én, kitől származnak ezek a badarságok?

Klára: Valamelyik munkatársadtól, akinek számadása van az igazgatóddal, s most kihasználja az alkalmat, mert tudja, hogy mindenki rád fog gyanakodni. Miért gondolsz mindjárt a legrosszabbra?

Albert: Bár úgy volna! De akkor is, vajon nem az volna-e a kötelességem, hogy odamenjek hozzá és tisztázzam magam azzal, hogy nyílt vizsgálatot követelek: vajon ki rejtezik e cselszövés mögött? Nos: megtehetem én ezt? És mi lesz, ha kiténik, hogy mégis az én fiam keze van a dologban?

Klára: Ha nyugodt a lelkiismereted, így is tiszta vagy.

Albert: Miért volna nyugodt? Ki vagyok szolgáltatva! Ha hallgatók, az ellenem szóló látszat bizonyossággá lesz, s közben cinikossá aljasulok, mert a bűnöst rejtegetem. S ha csakugyan a fiamat nevezik ki az új gyárba, az én igazgatóm meg nálunk marad, hogy nézzek a szemébe? Mondjak le, vagy várjam meg, amíg az ellenem szóló látszat alapján leváltanak az emberek?

Klára: Érdekes, hogy mindenkinek csupán az ő kis ügyei miatt okoznak gondot a dolgok, nem pedig azért, amit önmagukban jelentenek. Kíváncsi vagyok, felháborodnál-e ezeken a mendemondákon, ha nem kellene cinkosnak érezned magad, s továbbra is becsületed makulátlanságában tetszeleghetnél? Jó, jó, nem mondom, hogy nincs okod nagyra lenni vele. De kíváncsi vagyok, vajon nem kizárólag saját magadról, a te helyedről van-e szó mégis?

Albert (az asztalhoz ül, magába roskad): Még ha kizárólag rólam volna is szó, s az én helyemről ezen a világon. Hiszen becsülettel vívtam ki magamnak, nem szemfényvesztő tűzijátékkal.

Klára nem válaszol, szemjátékán látszik, hogy valamit elhallgat. Arcán a szokott titokzatosság. Lassan hátradől, és hintázní kezd szótlanul.

3.

Veranda. Klára a hintaszéken ül és olvas, Emil a nyakkendőjét köti, készülődik. Klára összehajtja a könyvet, a fiát nézi csendes kedveteléssel.

Klára: Egy szóval sem említetted, milyen szép kritikát kapott a könyved: Úgy élek én itt közöttetek, mint valami hamupipőke; látom, hogy komoly gondok emésztenek benneteket, de senki sem érdekesejt arra, hogy beavasson (játékos gúnnyal) a nagy titkokba.

Emil: Ugyan, ugyan, csak éppen meg akarunk kímélni a súrlódásoktól; el sem képzelheted, mekkora örömem telik benne, ha gondtalanul hintáztatni és olvasgatni látlak; mindig kedvet kapok, hogy meghintáztatssalak kissé, így, ni! (Mögéje áll, óvatosan hintáztatja, majd átöleli a vállát.)

Klára (mosolyogva, rosszállással): Nana, még majd kifordulok! Bezzeg ahhoz nagyon értesz, hogy térj ki a felelet elől! A mai hamupipőkékkel már így kell bánni, ugye: nem a durvaság, hanem a kedves oltalmazás, a féltő babusgatás üvegfala szigeteli el őket.

Emil: Látod, ez a te lefegyverző hatalmad: manapság oly sok okos és unalmas, és oly kevés szellemes és nyugtalanító ember futkos a földön! Olyan simán kiforgatod az ember szavát, hogy fel sem eszmélhet, máris a sarokba szorítottad.

Klára (ragyogó szemmel): Már régóta akarok tudatni veled valamit. Talán nem lesz érdektelen. Az apádról van szó.

Emil (aggályal): Nem beszélhetnék inkább valami másról? Belefáradok már ebbe a meddő viaskodásba.

Klára: Nem, nem, ezúttal érdemes lesz meghallgatnod. Talán ezzel kezdem... Tudod, apádnak az a rögeszméje, hogy tulajdonképpen az ő lelkén szárad Irén apjának a halála.

Emil (*elhűlve*): Képtelenség...

Klára: Persze hogy képtelenség, noha bizonyos indítékokat nem lehet elhallgatni. A dolog ott kezdődött — de persze te nem emlékszel, mennyit szenvedett apád, amikor államosították az üzemét.

Emil (*keserűen*): Mindig minden históriátokat ezzel kezditek, mintha ez volna a kezdet és a vég! Talán csak nem fűznek téged is nosztalgikus szálak ahhoz a füstös kis műhelyféleséghez?!

Klára: Dehogyan. Sőt azt hiszem, apádat sem. Attól tartok, hogy tulajdonképpen félreismered. Számára csak egyetlen dolog fontos, de az aztán halálosan: hogy méltányolják a munkáját.

Emil: Ez meg micsoda figura már megint?! Mindenki tudja, hogy a kisujjában vannak a gépek, s ugyan hol az az ember, aki fitymálná az ő munkáját?

Klára: Igen, igen, de a munkával egyéb is jár. Az államosításkor tulajdonképpen a talaját, a helyét veszítette el; nézd csak meg, amióta munkavezető, milyen nagyra van vele, hogy mivé lett az az üzemecke: világos, hogy ez az ő rátermettségén is múlt. Azt hiszem, azok közé a csodabogarak közé tartozik, akik aránylag könnyen megfélekednek magánügyeikről, ha egy nagyobb teljesítmény méltányos részesei lehetnek.

Emil (*nyűgösen*): Az az ő helye a világban! Mintha csak egyetlenegy meghatározott helye lehetne az embernek!

Klára: Az ő korában már nem bolyonghat az ember, ennyi az egész. Azt hiszem, ha egyszer elveszti a helyét, menthetetlenül nosztalgiába esik: az lebeg majd előtte, amit még mindig tehetne, ha pusztán önmagára volna utalva.

Emil: Egyszer pedig nyilván elveszti majd! Nem volt még olyan világ ezen a földön, s nem is lesz, ahol az ember többször is el nem veszítette volna a helyét. Aztán megint magára talál, majd ismét elveszti, s újra magára lel valahogyan — mi más volna az élet?

Klára: Igen, ezek a ti szép, mindent belátó, „mosom kezeim” elméleteitek! De amikor személy szerint hullámvölgybe kerültek, elpárolog a belátásotok, és mindannyian összeroppantok!

Emil: Ehh, erről kár is vitázni veletek. Azt mondd már meg, mi történt Irén apjával.

Klára: Apád akkor harmadmagával dolgozott a gépházban és a műhelyben...

Emil: Ne szaporítsd, kérlek, a szót: tudom, hogy Irén apja egy javításkor odahajolt a generátorhoz, az pedig felrobbant s megvakította, mivel pedig hátratántorodott, valami gép elkapta, és szörnyethalt. Másként történt?

Klára: Dehogyan. Csak tudni kell még, hogy bizalmi okokból Irén apját tették meg munkavezetőül, holott frissen betanult munkás volt, s nem értett a dologhoz. Már második napja keresték a géphibát, s apád már az első órában észrevette, hogy a társa, a harmadik, meglelte, csak hallgat róla. Hallgatott hát ő is. Egy szóval sem közölték egymással, soha be nem vallották egymásnak a

dolgot, de cinkosok lettek. Közben a munkavezetőjünkkel kiváló barátságban voltak.

Emil (*elképedve*): Hát akkor miért?

Klára: Bosszantóan kicsinyes és ártatlan oka volt: előző nap a munkavezető nagy prémiumot kapott, mert mindig ragyogóan megszervezi a munkát: pillanatok alatt megjavították a gépeket, s az üzem tetemes összegeket takarított meg.

Emil (*megdöbbenve*): És apa ezért tett ilyet?

Klára: Ne hüledezz, ők csak a munkájuk megbecsülését igényelték. Hiszen csak az volt a kötelességük, hogy végrehajtsák, amit a munkavezető mond. S annak eleget is tettek. Aznap megbokrosodtak, és nem voltak hajlandók ennél is többet tenni.

Emil (*leverten*): Hiszen apa talán nem is sejti: amit annyira csodáltam benne, az a rendületlen becsületessége volt...

Klára: Nem érted? A becsületükért tették, s ártatlanul; nyilván jót mulattak magukban, s ez járt az eszükben: „Na, hadd lássuk azt a nagyszerű szervezést, mire megyünk vele!” Jól meg akarták leckéztetni a barátjukat: a szokatlanul hosszúra nyúlt veszteglés miatt odacsődült az egész üzem.

Emil (*megrendülten*): De hagyni, hogy valaki az életével fizessen...

Klára: Mire való ez az ámuldozás? Nem volt ott semmi életveszélyes; a generátor azelőtt is, azóta is nemegyszer felrobbant már. A munkavezetőnek nagyobb volt a büszkesége, mint a képessége, ezen múltott minden: másnap már tudnia, éreznie kellett, mire megy a játék, de mégse mondta ki, hogy emberek, ehhez én nem értek, csináljátok meg, titeket illet az elismerés. Hallgatott, égett belül, s nyilván csodát akart művelni.

Emil: De miféle szemforgató játék ez? Becstelenség a becsületért? Becsület a becstelenségért?

Klára: Na, most úgy teszel, mintha nem tudnád, hogy vannak körülmények, amelyek menthetetlenül becstelenségbe rántanak mindent, ami normálisan becsületes. Érted-e már, mit jelent apádnak az ő helye a világon?

Emil (*kissé cinikusan*): Hahaha, tulajdonképpen megfosztottál attól is, amit becsültem az apámban (*lassan magára ébred*), de mintha most kezdeném csak... közelebb érezni magamhoz...

Klára (*közbevág*): Azt hiszem, mind a mai napig nem szabadult meg a bűntudattól. (*Titokzatosan.*) Nyilván azért kedveli úgy Irént. Talán úgy érzi, hogy valamiképpen elégtétellel tartozik neki.

Emil: És Irén tudja ezt?

Klára: Senki se tudja.

Emil: Az az Irén... Minden út hozzá vezet... Körülötte forog a világ... (*Eltűnődve, nyomasztó gonddal.*) Hogy is lehetne elbírní vele... És annyi mindent eltemetni... Olyan mélyre... Miért éppen én?! (*Az anyjához.*) Tulajdonképpen mit vársz most tőlem? Mi volt mindezzel a szándékod?

Klára (*csodálkozva*): Az égvilágon semmi. Ha magukból a dolgokból nem értesz, akkor az égvilágon semmi.

Klára ismét hintázní kezd, könyvét végre becsukja. A hintaszék mintha csak üresen járna.

4.

Kényelmes, modernül berendezett leányszoba. Két bútoradarab emelkedik ki gyakori használatával: a díszpárnákkal elhalmozott fekhely, meg a könyvektől és kéziratoktól roskadozó íróasztalka. A fekhely fölött jókora könyvespolc, mellette állólámpa és kéztávolságnyira alacsony asztalka meg egyéb alkalmatosságok. Látni, a szoba lakója úgy rendezkedett be, hogy amit csak lehet, fekvé intézzen el. Irén folyton szórakozottnak, sőt közömbösnek látszik, holott ez csak abból következik, hogy egész valójából — ha nem is reklámszépesség — meglepő természetességgel árad az érzékiség, s ezt egyszerűséggel s gondos önfékezéssel leplezi. Ez a szemérmesség azonban kissé szemérmetlenül hat: az önfékezés figyelmessége azt ébreszti bennünk, hogy Irén folyton önmagával van elfoglalva, s szórakozottság pedig azt, hogy folyton érzékiségeken jár az esze, s ezt az érzékiséget csak fokozza, hogy amikor az önellenőrzés felmondja a szolgálatot, a felcsapó érzékiség túlságosan nagy ellentétben áll az iménti közömbösséggel. A múlt században az odaadás és a ragaszkodás anygala lett volna, korunkban azonban csak némi egykedvűséggel védekezhet; az odaadás túlzott kényszerét szellemi képességeinek elfecsérlésével, „odaadásával” pótolja, s talán ösztönösen azt reméli, hogy ily módon nyer valamit, akire tartósan irányulhatna ragaszkodása, még ha — a kor szelleméhez híven — nem is fejezheti ki oly közvetlenül. A csöngetésre felkel, beengedi Emilt, az ajtóban megcsókolja, majd egykedvűen visszafekszik a fekhelyre. A fiú végigsétál a szobán, beletúr az íróasztalon heverő könyvekbe, kúrölnéz, a kagylószekébe ül — az asztalka közötté és a fekhely között van —, és maga elé mered.

Irén (körmét rendezí): Nyugtalanít valami? (Csend). Igyál meg valamit, ott van a szekrényben. Jó konyakot szereztem.

Emil: Semmit se kívánok.

Irén: Ne izgasd magad, még a nap folyamán megtudjuk az eredményt. Beszéltem a bizottság fejével, azt mondta, biztosra vehető a kinevezésed.

Emil: Tulajdonképpen... törődök is én a kinevezéssel!

Irén (gyanakodva rápislant): Angyali vagy! Amikor már nyert ügyed van, tékozló nagylelkűséggel nem érdekel, hogy megnyerted a játszmat.

Emil: Nyert ügy! Ki hihet még a nyert ügyekben? Mintha abban, amit elszántan felmarkoltál (kezével mutatja), nem rejtezhetett volna egy akkora tövis vagy szeg vagy istennyila, hogy keresztülszúrja a kezedet, s eszeveszetten hajíts el mindent (rázza a kezét), hogy megszabadulj tőle, de a tövis, az és semmi más, a kezdedben marad, nézd! (Kezét előretolja; kissé rezgő tenyér.)

Irén (melegpödvé): No jó, nyugodj csak meg. Ez a kedvező kritika éppen jókor jött.

E m i l (*idegesen*): Még csak az a könyv hiányzott, éppen az, hogy betetőzzön mindent! Hogy is mersz ilyen rezzenéstelenül beszélni róla? Az ég szerelmére, tulajdonképpen hányadán állunk a szerzőséggel?

I r é n *sértett arccal, elfojtott féltéssel hallgat.*

E m i l: Az apáink... Neked arról fogalmad sincs...

I r é n: Ami rajtam múlt, megtettem.

E m i l: Éppen ez az! Sajnos helyettem is. De lehet-e valaki helyett cselekedni? (*Hirtelen elhatározással.*) Tudod-e, mi az apám baja? Az, hogy az apáddal dolgozott. És aztán... (*Megakad. Képtelen kimondani. Lemondással, halkan.*) ... összegabalyodtak a dolgok, és képtelen szabadulni tőlük.

I r é n (*egyszerűen*): Sejttem. Bántja, hogy nem tudott segíteni rajta. Pedig olyan egyszerű: apa nem értett a dologhoz, és oda dugta az orrát, ahova nem kellett volna. S most te is felbuzdultál. De hiszen mi bajod velem; én rendben vagyok.

E m i l: Ahh, ahh, még az a te híres csavaros eszed is csődöt mond! Olyasmiről beszélek, amiről sejtelled sincs; de nyilván még ezek a kinkeservek is képtelenek volnának kihozni a sodrodból, ebből a te ki tudja, honnan felszedett közömbösségedből! (*Rapszodikus fordulattal.*) Nekem nem kell segíteni, érted?! Mi jutott eszembe, amikor összekevertük a dolgainkat, hiszen ami a tiéd, az hogy lehetne az enyém, az ég szerelmére?!

I r é n (*érti már, megenyhül, flegmán elmosolyodik*): Hallatlan, mi csoda színpadias hajlamaid vannak, s milyen istentelenül túlbonyolítasz mindent. Ha a z bánt, nézd, ott vannak az új kézirataim, szerintem egy fabatkát sem érnek, kidobhatod őket az ablakon, vagy csinálj velük, amit akarsz, add oda bárkinek, akinek kell. Ha jól meggondolom, mi is ez az egész tudomány, amiért annyira odavannak az emberek?! Öt év alatt még a legnagyobb jelentőségű felismerések is elévülnek, s mégis mindenki oly elvakultan ragaszkodik ahhoz, amit kifacsart az egészből, hogy csak egy elnéző mosolyt érdemel. Az egész tudományomat odaadom, ha valaki kellemessé tudja tenni egyetlenegy kirándulásomat, és szentül meg vagyok győződve, hogy nem vesztek, hanem nyerek velem.

E m i l (*az asztalkán heverő, aranyláncon csüngő lapos, régies érmet babrálja*): Igen, ha mindenki így tenne. Ha én is ezt tenném. Nem értesz? Azt kívánod, hogy nyíltan kimondjam? Még meg is alázkodjunk egymás előtt?

I r é n (*halkan*): Szó se róla. Hiszen ha úgy gondolod, én egy szóval sem tartóztatlak.

E m i l: Nagy eset, mondhatom! Épp az a legszörnyűbb, hogy ha be is tenném magam után a kaput, akkor sem szabadulhatnék meg, örökké ide kellene visszatérnem! De nem nyílt, könnyű szívvel, hanem gúzsba kötött ésszel, cinkos alázattal.

I r é n: Nem volna jobb mégis meginnunk valamit?

E m i l: Torkig vagyok már ezzel a te ivászatoddal is. Ha valami hínárba kavarodunk, igyuk tele magunkat, aztán boruljunk egy-

más nyakába, és sírjuk el a bajunkat, az ágyban aztán ismét helyrejön minden. A szitánál is átlátszóbb számítás.

I r é n : Tulajdonképpen vártam, hogy ez bekövetkezzék. Csak azt nem hittem, hogy ilyen hamar. És ez is a tudomány csődje. Minél többet tudsz, annál inkább elfuserálsz az életedet: ahelyett, hogy gondtalanul élveznéd, keserű szájjal várod, várod, hogy bekövetkezzék az a bizonyos dolog, s folyton azon jár az eszed, mit is tehetnél ellene. És oly ritkán tehetsz valamit. És akkor is oly könnyen a visszájára fordulhat minden. És végtére mégis oly keveset tudsz. Csak annyit, hogy meg ne lepődhess. Öröm nem érhet. Tragédia se. Hiszen vártad.

Felkel és kinyitja az ablakot. Úgy viselkedik, mintha egyedül volna. Az ablakba áll, háttal a fiúnak. Emil hallgat, maga elé mered, az érmet babrálja. Egyszer csak kipattan az érem zárja. Emil előrehajol, megnézi, gúnyosan elhúzza a száját.

E m i l : Mindazonáltal a kisasszony afféle amulettet hord, nemde? A varázslatok praktikája, igaz-e? Hálót vetni, családi vonatkozással, bűbájos varázsszerrel. Mondhatom, akit védelmezőül választottál, nincs valami nagy hajlandósággal hozzád!

I r é n (fél szemmel odapislant, s ismét elfordul): Más sem maradt az apámtól.

E m i l (szórakozottan elfordul): Tudomány és varázslat! Szép kis história! (Feleszmél, az érem után nyúl, megnézi.) Az apádtól? (Válasz nincs.) És mikor került bele ez a kép?

I r é n (egykedvűen feléje fordul): Milyen kép? (A fiú feléje nyújtja az érmet, Irén az asztal túlsó felére megy, a fiúval szemben, a fekhelyhez.) Még sose láttam. Pedig már tíz éve viselem. Sehol sem láttam rajta zárat, nézd, milyen lapos.

E m i l : Látod-e, ki van rajta?

Irén elveszi tőle: hosszan nézi Emil anyjának ifjúkori képét. Az egymással szemben ülő, mozdulatlan fiatalokat látjuk; a lány leereszti a kezét.

E m i l : Érted?

Irén bólint.

E m i l : Az anyám, érted-e, az anyám! Meg kell örülni! Mindig elnevezte, hogy feleségül vegyelek, és sehogy sem értettem, miért. Olyan alattomosan és szívósan küzdött ellened, hogy egyenest a karjaidba hajtott velem. Hahaha, és micsoda istentelenül ócska módon kellett megtudnom mindezt! Az érem titka! Pfuj! Fürkészd ki a nőket, és igazodj el a világ dolgában! (Zavarodottan, felszabadultan, cinikusan is, testvéri szemmel nézegeti a lányt.)

I r é n (derűsen, elszántan, természetes odaadással megy hozzá): Te bolondom, csak nem zavarnak meg téged is holmi örült, gyerekes valószínűségi számítások, mint az anyádat?! A fél világ nem kö-

zeledhetne egymáshoz, ha mindenki számon tartaná az ügyeit, s erre a csekély valószínűségre tenné fel a sorsát! *(Átöleli s hozzá hajol.)* És még ha úgy is volna... még akkor is!

Emil *szoborrá merevedik, majd zavarodottan kibontakozik, kapkodva erre-arra indul):* Teljesen megőrültél... Ūristen, micsoda nyomorúságos egy világ! *(Vége rátalál az ajtóra, és köszönés nélkül távozik.)*

Irén *(kínosan elmosolyodik, a szoba közepén áll, meredten maga elé beszél):* Már a titkaitól is megfosztják az embert. Sohasem ismeretek volna meg, ha nem kutatok az asszony után, akit ezen a képen láttam. Ha már az anyámat nem ismertem, hadd nézzem meg magamnak azt, akit az apám mindig magával hordott a nyakláncán. Olyan rossz senkihez se tartozni. Micsoda kár, hogy ilyen gyáva vagy...

5.

Irén a fekhelyen fekszik, a szokottnál kissé szabadosabban. Mellette, a kisasztalon konyakosüveg és pohár, az asztal üveglapján három nedves kör. A csöngetésre — kissé kócosan — az ajtó felé fordul.

Irén: Bújj be! Á, te vagy? Nem találkoztál Emillel?

Rudi: Nem.

Irén: Akkor autóval lehetett. Pedig mérget veszek rá, hogy téged keres. Hangolómasterre van szüksége, nagyon lejártok a húrjai.

Rudi: Érthetetlen fickó! Mindig nekem kell lelket verni belé, én meg hozzád jövök erőt meríteni magamnak. Ő bizony nem és nem akar a forrásból közvetlenül inni, csak az én kezemből! Miért iszol?

Irén: Mert nekem is elkelne egy forrás, csak éppen sehol sem lelem — ha ugyan kielégít ez az agyalágyult magyarázat. Végy magadnak egy poharat.

Rudi odébb teszi a lány poharát, hogy el ne érje.

Irén: Sokra mégy velem!

Irén egykedvűen megragadja a konyakosüveget, és iszik belőle. Rudi leveszi a szájáról, és visszateszi az asztalra.

Irén: Az egyik olyan, mint a másik: valami rettentő fontos dolgot űztök folyton — rólad is lerí a fontoskodás —, jártok ide hozzám a bajotokkal, de egyikteknek se jut eszébe gondtalanul belefeledkezni az időbe, hogy aztán olyan végtelenül leegyszerűsödjön minden.

Az üvegért nyúl, Rudi kikapja a kezéből, és kidobja az ablakon. Nagyon durrann. A lány mozdulatlanul fekszik, és tágra nyílt, kifeje-

zéstelen szemmel mered rá, aztán megindul szeméből a könny, de arca éppoly merev, mint az imént. Rudi meglepődve mellé ül, átöleli.

R u d i : Mi történt veled?

Szájon csókolja, a lány nem viszonozza, de nem is védekezik ellene.

R u d i : Délben beszéltem Emillel, ő is olyan furcsán viselkedik egy ideje; valami marcangolja, de mélyen hallgat róla. Amikor szóba hoztalak, maga elé meredt, és keményen összeszorította a száját. Mi történt veletek?

Rudi lassan cirógatja a lányt, Irén meg szinte közömbösen hallgatja és nézi a fiút, végül azonban a fiú szájára teszi a mutatóujját, hogy elhallgattassa.

I r é n (egyszerűen): Azt hiszem, elvesztettem. Ezen már te sem segíthetsz. (Kibontakozik, felül.)

R u d i (felkel, sétálgat): Úgy beszélsz, mintha a kerítőd volnék, holott egy kicsit sem irigylésre méltó a helyzetem: őrlődni a barátom és az között, akit szeretek, holmi tisztességből és mit tudom én még, mi miatt.

I r é n : Gondoltál-e már arra, hogy talán kezdettől fogva azonos sorsban osztozunk: mind a ketten bolondulunk valaki után, aki pedig — ki tudja, miért — levegőnek néz bennünket.

R u d i (mérciskéli a lányt, hogy kimondjon-e valamit): Idejövet éppen ezen tanakodtam: természetesen nemcsak azért tettem meg mindent Emil kinevezéséért, mert a barátom, hanem azért, mert meg voltam győződve róla, hogy épp arra a posztra termett fickó. De sehogy sem szabadulhatok ettől a gondolatomtól: ösztönösen reméltem, hogy ezzel majd végleg elválik, hányadán is áll a viszonyok.

I r é n : És bíztál benne, hogy majd elvesztem, igaz? (Szemtelenül szemügyre veszi.) Ördögi, milyen jó szemed van. Azt hiszem, ezzel rémíszttél el már az első találkozásunkkor is: hogy habarodhatnánk bele abba az emberbe, aki mellett folyton azt érezzük, hogy keresztül-kasul átlát rajtunk. Öltözni, nem vetközni kívánkozunk, mihelyt megpillantjuk.

R u d i : Hát akkor tettessem magam félhülyének?

I r é n : Átkozott egy dolog, hogy az sem segít. Az égvilágon semmi sem segít. (Rátámad.) Miért dobtad ki azt az üveget?! Most legalább leinnánk magunkat (átöleli a fiút, és a nyakába bújik), még szót is érthetnénk, ha megbolondulnánk, s magunkról is megfeledkezhetnénk teljesen!

R u d i : Ne bomolj! (Védekezik, kibontakozik, felindultan feláll; a lány úgy marad, háttal felénk, s csak a jelenet végén fordul meg.) Semmi szükségem rá, így, csak ezért, Irén. A lehullott csillagokat nem lehet csillámló homokkal pótolni.

- I r é n :** Megint mindenben átlát. Kitér a tett elől, amit maga is kíván, mert *(gúnyolódva)* ismeri mind a titkok rúgóit. Tulajdonképpen nem is a tett, hanem az indítéka érdekli, s nyilván beérné a pusztá indítékkal is — a többi elmaradhat! Reménytelen esetek vagyunk, Rudi.
- R u d i :** Gazembernek kell lenni ahhoz, hogy az ember úgy viselkedjen, mint a ma született bárány.
- I r é n :** Bosszantó, hogy azt hinnem, halálosan igazad van. Évek óta ezzel akarok megküzdeni, és semmire sem megyek. Hát akkor eredj, tégy valamit, hogy legalább Emilnek meglegyen a kívánsága.
- R u d i :** Igen, igen, hát éppen ez az... tulajdonképpen azért jöttem, hogy elmondjam: ma délben megbizonyosodtam, hogy Emil elég súlyos helyzetbe került, s talán a meghasonulás előtt áll.
- I r é n :** Meghasonulás! Micsoda nagy szavak! Talán csupán most kezdi érteni az életet, és visszahőkölt előle. Ennek előbb-utóbb be kellett következnie, csak közben abban az ábrándban ringattam magam, hogy ha jókora fába vágatom a fejszéjét, megtarthatom magamnak. Pedig nyilván épp ezért veszítem el.
- R u d i :** Úgy beszélsz, mintha te csináltál volna belőle embert, holott talán éppen arról van szó, hogy nem kell csinálni belőle valakit. Azt akarom mondani: ha tehetnék érte valamit, most már azon tanakodnék, hogyan akadályozzam meg a kinevezését. És talán egy szavamba kerülne csupán.
- I r é n :** *(rövid szünet után):* Lehet, hogy tulajdonképpen az volna a legjobb: megakadályozni. Sajnos nem tudhatni már, hogy ő maga mit is szeretne. De ne feledd, hogy neki magának kell döntenie, még ha nem is tud, és az égvilágon senki sem dönthet közülünk helyette. *(Felkel, és készülődni kezd.)* Kivéve, ha van bátorsága vállalni helyette a felelősséget.

Rudi az íróasztalon heverő könyvek között turkál, megüti a fület az utolsó mondat, gondterhelten a neki háttal álló, a falon függő kis tükör előtt fésülködő — mi profilból látjuk — lányon felejtí küssé a szemét, s mintha mondani is akarna valamit, de elfordul. Megakad a szeme az egyik kézíraton: „A demokratikus szervek legitimitása”.

R u d i : Emil kézíratai?

I r é n *(oda se néz, egykedvűen):* Igen.

Rudi félrelöki a kéziratot, körülnéz, felemeli a lány üres konyakos poharát, s felhajtja a pár cseppnyi italt. A lány a tükörből látja, s elmosolyodik, egy percre meg is áll kezében a fésű, majd lassan, igen lassan újra végiggereblyéz a haján.

6.

Jómódú polgári ház tágas nappalija. A húszas évek elnyűhetetlen, nehéz bútorai. Villanyfény. Klára a dohányzóasztalkánál üldögél és pasziánszozik. A verandára nyíló ajtón Irén lép be; Klára éppen

csak hogy felpislant. A lány szótlánul a heverőre telepszik — délután, ezen aludt Emil. A két asszony között jókora távolság: a heverő a szoba egyik sarkában, az asztalka a másikban áll, a verandára nyíló ablak alatt.

Klára: Egyedül jöttél? Azt hittem, Emil is nálad vesztegel.

Irén szórakozottan üldögél, nem felel, Klárát fürkészi.

Klára: Pedig úgy tudom, ma mozgalmas napja van. A könyve nagy elismerést kapott, egyéb öröm is érheti, fordulat állhat be az életében, közben úgy látom, valami gond is emészti. *(Hatásos szünet.)* Az ember ilyenkor általában azokhoz fut, akik a legközelebb állnak hozzá. *(Szünet.)* Ebből csak érthetsz!

Irén *(egykedvűen)*: Kíváncsi vagyok, Albert bácsi kihez futott, amikor meghalt az apám?

Klára: Ide, ebbe a szobába. Ott sírta el a baját, ahol te ülsz.

Irén: Vannak, akik egy életen át rossz ajtón kopogtatnak, és mit sem sejtenek.

Klára: Minden azon múlik, hogy csakugyan azt jelenti-e számukra az az ajtó, aminek tartják.

Irén: Úgy képzelem, nehéz volna megmondani, kit ért kettejük közül nagyobb csapás, amikor apám halálakor ebben a szobában összefutottak.

Klára: A bajban válik el, mekkora erő lakozik az emberben: volt annyi erőm, hogy az ölembe vonjam a férjem fejét.

Irén: Nyilván azért, hogy ne láthassa a maga arcát.

Klára: Az arcokon olvasni is kell tudni. Van, aki hiába néz, semmit sem lát.

Irén: De talán egy arcképből mégis mindent megértene. Csak meg kellene mutatni neki.

Klára: Na, végre ki merted mondani! Tíz éve várom, hogy kimondd: amióta csak először megjelentél ebben a házban. Már azt hittem, sohasem veszel magadnak bátorságot, hogy előhozakodj velem. Tíz éve látom a nyakadban apád aranyláncát, tíz éve figyelem, hogy ahányszor csak közeledbe ülök, ahányszor csak elmegyek melletted, folyton azt igazgatod, hátha felfigyelek rá. És tív évig kibírtad, hogy úgy teszek, mintha nem is látnám, s azt is, hogy nem avatlak cinkosommá! S ha már beletörődted, hogy nem lehetsz a cinkosom, nagy baj érhetett, hogy végül zsarolásra szántad el magad!

Irén: És tíz évig hasztalanul viaskodott a felismeréssel, hogy ez a lánc kötelék, s az égvilágon sehogy sem lehet elszakítani.

Klára *(lenézően)*: Ha jobban megnézek, azon sem lepődök meg, ha ennek jussán azt követeled tőlem, hogy minden tekintetben az apád örökébe fogadjalak.

Irén *(gúnyosan végignézi Klárán)*: Van hozzá szemem, hogy álomban se jusson ilyesmi az eszembe. De a kötelékeinek a terhét viselje csak az, akié; botladozzon bennük és emésztődjön, s verje ki a fejéből, hogy majd Emil és én megosztjuk velem.

Klára: A kockázatról könnyen felvilágosíthatlak.

Irén: Felesleges fáradság; porba hulló nagy szavak! Ha tíz évvel ezelőtt volt erőm számolni ezzel a kockázattal és vállalni is, ma már jóval nagyobbat is elbírok.

Klára: Vannak különbségek a kockázatok között, s hogy ez a ti esetekben mit jelent, azt minden nő tudja.

Irén: Bárhogy is forgatjuk, roppant egyszerű eset: ezzel a kockázattal még maguk számoltak az apámmal, s vállalták, hogy az, ami előtt most állunk, bekövetkezhet. Hát most tessék viselni a terhet. A miénk a másik esély: nekem is volt anyám.

Klára: (*gúnyosan*): Hiú remény.

Irén: Épp elég ahhoz, hogy mindenre elszámjam magam. Főképpen pedig arra, hogy magát rákényszerítsem: egy szóval se akadályozza Emilt.

Klára: Tehát mégis zsarolás?

Irén: Micsoda pátosz! Pedig csak egyszerűen benyújtom a számlát, azért, amit megrendelt. Tíz évig volt ideje számolni vele, hogy valamiképpen előbb-utóbb fizetnie kell.

A szóváltásra nyílik a szoba mélyén az ajtó — nem a veranda felől —, s megjelenik Albert. Amikor meglátja Irént, gondterhelt arca meglágyul.

Albert: (*évődve*): Ki más lehetne, mint Irén, ha ilyen pattogó beszédet hallok! (*Fáradtan.*) Az utóbbi időben sok dolog bánt, s közöttük is talán legjobban az, hogy folyton civődtok. Pedig mostanában volna rá elég okunk, hogy összefogjunk.

Klára: Épp jókor jössz, na, jöjj csak közelebb! A kisasszony épp neked készül valami szörnyű fontosat mondani. Ül csak le, és fogóddz meg jól.

Albert (*a heverőre telepszik, Irén mellé, és kedvesen néz rá*): Na, ki vele, kislány! Azt ugyan aligha hiszem, hogy olyasmit mondatsz, amin még meglepődhetnék.

Irén (*gyengéden*): Semmi az egész, Albert bácsi. Klára néni kissé eltúlozta a dolgot. Tudod, hogy mi nők könnyen elragadtatjuk magunkat.

Klára (*pasziánszozás közben*): Csak mondd ki, rajta, itt az alkalom, mit kertelsz?!

Irén (*Alberthez*): Éppen csak arra panaszkodtam, hogy az utóbbi napokban rosszul érzem magam; szédülök is, a fejem is fáj.

Albert (*gyengéden*): Az sok mindentől lehet!

Klára: Na, nem attól, nyugodt lehetsz! S különben sem erről volt szó. (*Gúnyosan.*) Csak túlságosan szemérmes a kisasszony, s restell előhozakodni vele.

Albert (*Irénhez*): Nem akarsz beavatni? Hátha a segítségedre lehetnének?!

Irén: Igazán: egy-két apróságról beszéltünk csupán, Albert bácsi. Szóra sem érdemesek. A munkámban is volt egy-két zökkenőm, de hát majd azon is túl leszek.

Klára: Legjobb lesz talán, ha kimegyek, akkor esetleg megjön a kisasszony szava.

Albert (*miközben Klára távozik*): Nananana! Klára! Mi történt veletek?!

Klára (*menet közben*): Majd a kisasszony felvilágosít.

Irén (*Klára távozása után*): Semmi sem történt, Albert bácsi, csupán Klára néni kissé ingerlékenyebb, mint egyébként.

Albert: Elég jó szemem van, hogy ne lehessen a falhoz állítani! Elég csak rád nézni, hogy lássa az ember, nem valami apró-cseprő dolog történhetett. (*Irénhez fordul, megfogja az állát, a szemébe néz.*) Mondd csak, Emilről van szó?

Irén arca egy szempillantásra megrezdül, majd szoborrá merevedik. Nem válaszol; lassan elfordítja a fejét.

Albert (*elszomorodva*): Mindjárt gondoltam. Nem értem, mi történt ezzel a fiúval. Nagyon megbántott?

Nem kap választ. Hirtelen Irénre néz, s látja, szobor arcán folynak a könnyek. Gyengéden átöleli, s fejét jóságosan, öregesen a vállára vonja.

Albert: Nahát, nem kell azért ennyire felindulni! Meglásd, minden jóra fordul! Ha valaki, hát éppen te térítheted és nyugtathatod meg Emilt is.

Irén (*hangján nem érezni a sirást*): Sajnos nem. Lehet, hogy többé felém se néz.

Albert: Miket beszélsz! Hiszen csak a vak nem látja, hogy lélegzeni sem tud nélküled!

Irén (*keserű fintorral*): Nem ám, de miért? A munka miatt. Különben már rég elveszítettem volna.

Albert: Ugyan, ugyan, rémeket látsz! Csak éppen belehabarodott ebbe az ő nagyravágyó tervébe, és most se lát, se hall.

Irén: Ebbe is én hajszoltam bele, csak hogy megtarthassam.

Albert (*kissé meglepődve*): Na, már olyasmivel is vádolod magad, ami nem is rajtad múlik. Sajnos túlságosan jól ismerem a fiamat. Gyerekkorában is éppen ilyen nagyravágyó volt. Mindig külön dolgokat akart művelni, mint mások! Fogadni mernék, hogy ezt a könyvet is csak azért írta meg, hogy tüntethessen vele, és hogy az esélyei kétségtelenek legyenek.

Irén: Ahh, az a könyv, az a könyv. Azt se bocsátja meg.

Albert (*összeráncolt homlokkal*): Miket beszélsz, kislányom!? Mint-ha az egekben járnál, s én csak a szavaidat hallom, de meg nem értelek.

Irén (*révetegen*): Pedig mennyit dolgoztunk rajta! Úgy nekihevíült; minden porcikájával kívánta, hogy könyve legyen.

Albert (*gyanakodva*): Az mondd, hogy dolgoztatok rajta? Hát nem ő írta?

Irén: Dehogynem. Ő írta.

Albert: Hát akkor miről beszélsz? Rosszul vagy talán?

Irén megrázza a fejét.

Albert (*rosszat sejtve a lányhoz hajol, a szemébe néz*): Valami azért még sincs rendben ezzel a könyvvel! Miért titkolózol?

Irén: De igen, minden rendben van.

Albert: Hát akkor miért mondtad, hogy dolgozta t o k rajta?

Irén: Az elméleti rész... Emil nem ért az elmélethez.

Albert (*elhűlve*): Te írtad az elméleti részt?

Irén (*nemet int, majd révedezve, vontatottan*): Rávezettem. Miközben az összegyűjtött anyagról vitáztam vele, felvázoltam előtte az elméletet. Át is csoportosítottam vele az anyagot. Ahogy írta, vitával egyre bővítettem az összefüggéseket. Később többször átírtam vele, aztán véglegesítettem mindent. Bemagyaráztam neki, hogy én csak bíraltam, s ő magamagától jött rá a dolgokra.

Albert: (*kővé váltan*): Hát neki... nincs képessége a tudományhoz?

Irén (*nemet int, kis szünet után folytatja*): De jó kutató más keze alatt. S talán épp ebbe képtelen belenyugodni. Sokat várhat ettől az állásától. Talán a függetlenségét.

Albert (*megsemmisülten*): Látod, valamikor az apád... De ő drágán fizetett érte.

Irén (*feleszmél, Albertre néz, meglátja megsemmisült arcát, ijedten átöleli, sietve beszél*): Nem, nem, az más eset, Albert bácsi... Ártatlanul vádolja magát, hiszen az ember nem tehet többet, mint amit tehet... csak az a fontos, hogy megtegye, ami rajta múlik, semmi más, Albert bácsi, a baleset ellen védtelen az ember.

Nyílik az ajtó, megjelenik Klára. Látja a megsemmisült Albertet, s hogy Irén ölelgetve vigasztalja; azt hiszi, hogy a lány az ő titkát fedte fel. A játék végéig megmarad ebben a hiszemben.

Klára: Na, kitálalt a kisasszony? Öröm látni benneteket, mennyire összeilletek! Akár fényképészt is hívhatnék, hátha még idejében érkezne.

Albert (*halkan*): Klára, kérlek, embereld meg magad kissé... Ilyenkor legalább... Legyetek meg egy kicsit egymással... Mindjárt jövök én... Egy kicsit kimegyek a levegőre...

Klára (*Albert még nem csukta be az ajtót*): Na, most meg van elégedve a kisasszony? (*Ajtócsukás.*) Sokra ment vele, hogy tönkretette egy ember életét? Van egy nevezetes fegyver, bizonyára tud róla: úgy hívják, hogy bumeráng. Attól tartok, megfeledezett róla. Mert ahogy én a fiamat ismerem, ha felfedem előtte ezt a históriát, alighanem többre megyek vele, mint amire a kisasszony jutott az apjánál.

Irén szórakozottan felelget Klárának: megoszlik a figyelme közötté és az eltávozott Albert között: folyton a verandára nyíló ajtóra pillant.

Irén: Nem hiszem, hogy mondhatna neki valami újságot.

Klára meghökken: nyugtalanítja a gondolat, hogy fia talán már régen értesült a titkáról, s nyilván átlátott Irén elleni korábbi kifakadásain. A gondolatra, hogy szánalmas helyzetben lehetett, elkecsereedik. Ezt csak fokozza a felismerés: ha fia mindennek ellenére ki tartott a lány mellett, akkor ki kell ábrándulnia belőle: fegyvertelenül áll, sorsa beteljesült.

Klára: Ja, vagy úgy! Tehát neki is elcsevegte már az ügyet?! (*Idegesen felnevet.*) Nagyon érthet a kisasszony a dolgához, ha ennek ellenére is sikerült elcsavarnia a fejét! Mondja, hogyan csinálja?

Irén: Nem nagy lelemény kell hozzá ebben a mi ügyes korunkban. Jó technika.

Klára: Korán kezdhette, ha ilyen jól tudja. És ha szabad kérdeznem, mikor fecsegte ki a fiamnak?

Irén: Éppen idejében ahhoz, hogy kihúzzam a méregfogát.

Klára: És a fiú bizonyára ujjongott örömeiben.

Irén: Nem mondhatnám. De ott sírta el a baját, akihez legközelebb áll. Itt a keblemen.

Klára: Vagyis kielégítette, amit éppen beadtak neki. Beteg ember a mérget is orvosságnak veszi.

Irén: Csak az a fontos, hogy neki valóban orvosság-e az, amit annak vél.

Klára: Hát ide figyelj, gyönyörűségem! Túlságosan elvakult vagy, semhogy magadtól rájössz: én bizony a legvégső fegyvertől sem riadok vissza, hogy keresztülhúzzam a számításod! Nem és nem, ezt aztán jól véd az eszedbe!

Irén (*egykedvűen*): Még azt a legvégső fegyvert is ki lehet csavarni az ember kezéből.

Ismét megjeleik Albert: mintha azalatt, amíg odakinn járt, megöregedett volna. Nyugodtnak mutatkozik, halkan, csendesen beszél, de a megtörték, a mindennel leszámolók nyugalma ez: már csak az a kívánsága, hogy békesség, megértés legyen körülötte, hadd vethessen számot magában — levert egyszerűséggel — az eliramlott évekről. De a nyugtalanság egyre kísérti: fel-alá sétál a szobában.

Albert: Hagyjátok már abba! El nem hallgatnátok, még ha az ég is szakadna rátok. (*Szünet.*) Odakinn gyönyörű csillagos az ég. Micsoda ragyogás! (*Megáll egy pillanatra, Klárához fordul.*) Emlékszel-e, egyszer egy ilyen éjszaka Emil felmászott arra a hatalmas diófára itt a veranda előtt, hiába könyörögtünk neki, hogy jöjjön le, utána kellett mászni és lehozni; menekült előlem egyre följebb, s azzal sem törődött, hogy azok a vékonyka ágak a fa hegyében akármelyik pillanatban leszakadhatnak alatta: ha meg nem csúszik s el nem kapom, nyilván úgy is járt volna. Akkor is valami büntetés elől szökött meg. Olyan kicsi volt még, hogy alig látszott ki a földből.

Klára megütközve hallgatja: sértő számára, hogy férje nem a felfedett titokról beszél, de félelmetes is, mert nem érti, hogyan szán-

dékozik majd oda kilyukadni: a kerülőutak ezer veszélyt és meglepetést rejtegethetnek. Irén viszont jól érti Albertet, s épp ezért nyugtalanodni kezd. A két asszony egymásra pillant, átragad rájuk egymásról a nyugtalanság és a megütközés, s Klára megdöbben: átcikázik a fejében a gondolat: Albertet annyira megrázta az ő titkának felfedése, hogy megháborodott.

Albert (Klárához): Mi is történt azzal a diófával? Miért is vágtuk ki?

Klára (tágra nyílt szemmel): Kiszáradt. Egy tavasszal nem hajtott ki. (Ijedten maga elé kapja a kezét.) Mi van veled, Albert?! Nézz rám, mi van veled?!

Albert (megáll, fél vállal feléje fordul, egyszerűen, meglepődve): Semmi. Hát mi volna? (Tovább sétál hátrahajtott kézzel, majd hirtelen megáll, s csodálkozva, révedezve.) Kiszáradt? Persze, persze, összetévesztettem a nyárfával. (Tágra nyílt szemmel.) Csakugyan kiszáradt. (Ismét sétál, lehajtott fővel.) Ősszel még bő termést hozott, úgy látszott, ereje teljében van, aztán meg máról holnapra kiszáradt. Az apám ültette, én meg évekig locsolgattam; nyilván azért nem másztam soha fára gyermekkoromban, mert sehol sem volt itt egy jókora fa, amelyiknek levelei között elrejtőzhet az ember, de úgy, hogy ő maga mindenkit lát, csupa gyanútlan embert, jó messzire. (Klára tágra nyílt szemmel kíséri sétáját.) Mindig beérttem azzal, hogy a fa alatt üljek (Klárára néz); emlékszel-e, mennyit időztem a diófa alatt? (A szoba sarka felé indul.) Talán ez hiányzik nekem, a fa alatt üldögélni napokon át: látod, időnap előtt kiszáradtak a fák.

A veranda felőli ajtón belép Emil, mögötte Rudi. A bentiek elhallgatnak, Emilre néznek. Albert épp a szoba sarkába ért, megáll. Emil körülnéz, kisimult arccal, nyugodt járással a vitrinhez megy, kinyitja az ajtaját.

Emil (miközben a vitrinből konyakosüveget és két poharat szed elő, nyugodt, egyszerű hangon): Talán érdekel benneteket: nem engem neveztek ki.

Mély csend. Irén ijedt szemmel Albertre néz, Klára rapszodikusán kedélyt vált, s szikrázó szemmel mered Albertre; Emil futólag végigjártatja rajtuk a tekintetét, s egy pillanatra megakad Alberten: vád is, megbocsátás is, megértés is a szemében. Albert észreveszi, hogy mindannyian rámerednek, meghökken, összezavarodik.

Albert: Miért meredtek így rám?... Én semmit... (Védekezne, hátrálna be a sarokba.) Mit akartok tőlem?... Én az égvilágon semmit sem tettem!... Nem értitek?... Esküszöm!... Nekem most nevetnem kellene... (Kimosan.) Hahahaha! Örülnöm kellene! ... Hisz ezt kívántam, nem igaz?... (Levegőért kapkod.)

Klára: Albert! Az ég szerelmére!

Emil (egyszerűen): Hagyjatok fel ezzel a cirkusszal. Gratuláljatok Rudinak. Ő az igazgató.

Kínos csend: mindannyian zavartan, meglepődve merednek Rudira. Szemrebbenés nélkül állja a tekintetüket; Irénen kissé rajta felejt a szemét.

R u d i: Érthetetlen döntés. Az imént felhívtak, hogy reggelig adjak választ nekik.

Emil közben átöleli Rudit, s a vállát veregetve a verandára igazítja. Egyetlen állólámpa világít, félhomály van. Emil az asztalnál italt tölt a poharakba, szótlánul felhajtják. Rudi leül a karosszékbe, Emil a veranda korlátjához megy, kinéz a csillagos éjszakába. Csend. Megfordul.

E m i l: Délután épp egy ilyen csillagos éjszakáról álmodtam. Sohasem értettem, miért szeretik annyira az emberek ezeket a fakó fényű csillagos éjszakákat.

Emil is az asztalhoz ül, mindketten hosszan maguk elé merednek. Rudi lassan az asztalon diszelve, már elkészült ördögmalomért nyúl, maga elé húzza, nézegeti.

R u d i (halkan): Ördögmalom.

Emil a játékszerre néz, s fáradtan elmosolyodik.

E m i l (halkan): Az apám csinálta.

Rudi nézegeti, megnyom rajta egy gombot, s az ördögmalom forogni kezd. Nő az ördögmalom, egyre nagyobb, végül betölti az egész látteret.